

УДК 321.01:35.071]:141(38)(092)

ПОЛІТИКА ЯК МИСТЕЦТВО УПРАВЛІННЯ ЛЮДЬМИ У ФІЛОСОФСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ ПЛАТОНА Й АРИСТОТЕЛЯ

Михайло Ковальчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

У статті здійснено філософсько-політологічний аналіз трактування політики в концепціях античних мислителів Платона й Аристотеля. Політика трактується як мистецтво управління державою, метою якого є досягнення загального блага для кожного громадянина держави. У контексті філософії політики досліджено методологічний характер концепцій філософів політики як мистецтва, що зумовило таке розуміння цього соціального феномену в подальшій історії політичних вчень. Розуміння держави як спільноти громадян, яка утворилася внаслідок об'єднання заради спільного досягнення блага, детермінується положенням законів і типом політичного режиму. Новизна статті полягає у розгляді вихідних політичних ідей Платона й Аристотеля, їх синтезу та порівняння у контексті чинників формування сучасного розуміння предмету політології.

Ключові слова: політика, мистецтво, закон, політик, держава, суспільство, політичний режим, законодавець.

Постановка проблеми. У сучасному політологічному дискурсі ніколи не втрачала актуальності проблема усталеного розуміння феномену політики як чогось достовірно опрацьованого та з'ясованого. Із самого початку виникнення перших найпростіших соціальних об'єднань виник певний тип діяльності учасників цього типу суспільства, який забезпечував умови та межі відбуття усіх інтерперсональних зв'язків, здійснюючи їх регламентацію й упорядкування задля створення сприятливих умов для збереження цієї спільноти чи то держави. Цей тип діяльності не втрачав свого ключового значення у суспільному житті людини від власне свого виникнення і вважається чи не основоположним складником соціального життя індивіда.

Попри свою довгу історію, політика неодноразово піддавалася філософському та політологічному аналізу, що призводило до зміни самого розуміння цього феномену. Із відокремленням власного предмету та встановленням методологічних засад постала наука політологія, завданням якої є власне пояснення та передбачення проявів політичного у повсякденному житті індивіда, суспільства та держави загалом. Але до моменту самого виникнення політології існувала низка традицій розуміння та трактування політики, що у свою чергу формувало чинники визначення предмету та завдань політики. Однією з фундаментальних концепцій розуміння політики є філософсько-політичні концепції Платона й Аристотеля, які на століття сформували засади формування та здійснення розуміння політики, держави, права та законів у подальших політологічних концепціях і традиціях.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням феномену політики, в розумінні цього явища як мистецтва в історії політології, займалися такі давньогрецькі мислителі, як Аристотель і Платон. Завдяки таким діалогічним творам Платона, як «Держава», «Політик» і «Закони» сьогодні нам доступне розуміння греками проблеми здійснення державно-упорядкування, аналіз сучасних філософу державних устроїв, а також концепція «іде-

альної держави». У контексті процесу державотворення та функціонування, власне, самої держави безцінним є твір Аристотеля «Політика», яка є квінтесенцією політичних поглядів мислителя та одним із найфундаментальніших і найгрунтовніших творів для історії політичної думки Європи. Також слід відзначити беззаперечний вплив думок цих античних мислителів на політичний дискурс наступних епох, адже саме їх твори стали основоположними для процесу державотворення в епоху Середньовіччя. У контексті нового політологічного дискурсу проблематикою політичних ідей Аристотеля й Платона займалися: К.Р. Поппер, А.І. Доватур, Д.І. Луковська, В.К. Колбеч та ін.

Попри свою ґрунтовну опрацьованість, ця проблематика потребує подальшого доопрацювання в контексті формування сучасного політологічного розуміння держави, суспільства та державних законів із погляду досвіду Стародавньої Греції й античних філософів, які здійснили фундаментальний теоретичний розгляд усіх згаданих вище питань і проблем. Це доопрацювання необхідне саме як систематизація й окреслення основних соціально-політичних чинників розуміння та трактування політики як мистецтва управління державою, а також для простеження послідовних трансформацій у визначенні предмету політології, яке здійснювалося під безпосереднім впливом думок філософів Античної Греції, а власне Платона й Аристотеля.

Метою статті є філософсько-політологічний аналіз феномену політики у філософських концепціях представників античної філософії – Платона й Аристотеля, дослідження типу політичної системи та специфіки законодавчого процесу як визначальних факторів формування та розвитку розуміння політики як мистецтва, а також конструктивних змін у межах самої держави з подальшим забезпеченням її продуктивного існування.

Виклад основного матеріалу.

Вступ. Поняття «політика» вперше було застосоване в розумінні власне діяльності самоуправління в античному полісі. Варто зауважити, що виникнення політики як соціального явища було зумовлено об'єднанням індивідів у спільноти, а спільнот – у складніші та більші за чисельністю об'єднання, які у своєму розвитку досягали рівня держави. Це об'єднання й ускладнення його структурних елементів призвело до виникнення такого типу соціальної діяльності, завданням якої було упорядкування та регламентація усіх інтеракційних взаємодій у межах комплексу соціальних інститутів. Зі збільшенням масштабів впливу та наслідків ця діяльність стала об'єктом розгляду окремої науки політології, яка відокремила своє власне предметне поле у сфері політичного та поставила за мету пояснювати та передбачувати прояви політичної дійсності.

Виникнення політики як феномену соціального життя відбулося з початком об'єднань індивідів у найпростіші громади, що відбувалося ще задовго до виникнення держав. Але, попри це зауваження, ми не можемо стверджувати про наявність певних теоретичних і методологічних розглядів політики, що визначали її зміст і межі її функціонально-діяльнісного поля. Такий методологічний філософсько-політичний аналіз було здійснено в Античній Греції, зокрема Платоном та Аристотелем. Звичайно, некоректно вважати, що саме ці два мислителі першими розглянули політику на теоретичному рівні та здійснили першу спробу визначення її предмету, адже існує велика імовірність того, що були і попередні спроби методологічного аналізу, але через певні обставини вони не збереглися до нашого часу. Тому прийнято вважати історично першими та методологічно повними політичними концепціями Платона й Аристотеля.

Із сучасним ускладненням і стрімкими проявами та змінами політичної реальності видається доцільним політологічний розгляд ідей античних мислителів крізь призму сучасного розуміння політології та її завдань, оскільки виникнення держави, класичних

типів державного устрою та врядування відбулося в Античній Греції. Таким чином, можна стверджувати про здійснення спроби створення політології, але не у нашому сучасному розумінні, а у сенсі мистецтва політики та, власне, філософії політики. Попри прогресивний розвиток нормативів управління державою, встановлення і розвиток державних устроїв, політологія не була сформована як цілісна система наукового знання і була обширним софійним типом знання, яке охоплювало всі сфери й аспекти суспільного та державного життя соціуму.

Власне у філософсько-політичному розгляді політики Аристотелем і Платоном бере свій початок трактування «політики» як мистецтва управління людьми, що визначило розуміння та завдання політики з несуттєвими уточненнями на наступні тисячоліття й епохи.

Мистецтво політики у трактуванні Аристотеля та Платона. Політика як феномен суспільного життя людини виникає разом із об'єднанням індивідів у спільноти заради спільного виживання та протистояння зовнішнім загрозам як для, власне, їх життя, так і для їх приватної власності. Таке об'єднання людей зумовило ускладнення нормативів взаємодії учасників спільноти усередині та поза межами цієї спільноти. Адже, як пише сам Аристотель: «Держава належить до того, що існує за природою, і що людина за своєю природою є істота політична, а той, хто в силу своєї природи, а не в наслідок випадкових обставин живе поза державою, – або недорозвинута в моральному сенсі істота, або надлюдина» [5, с. 378]. Таким чином, філософом стверджується, що за своєю сутністю людина намагається вступати у спільноти з іншими людьми заради власного самозбереження. Отже, держава є необхідним групуванням людей, яке детерміноване на здійснення самою внутрішньою сутністю людини. Та попри таке дещо метафізичне та психологічне розуміння виникнення держави слід ствердити, що створення держави є насамперед дією прагматичною, здатною полегшити та забезпечити безпеку життя її громадянам. Адже у трактуванні держави як Платона, так і Аристотеля саме громадяни є фундаторами держави та безпосередніми учасниками політичного процесу у її межах.

Як і в концепції Платона, так і у концепції Аристотеля завданням держави є розвиток душі та тіла громадян, забезпечення безпеки від внутрішніх і зовнішніх загроз, стеження за виконанням законів, а також впровадження законів у межах певної держави. Але здійснення політичної влади ніяким чином не повинне відбуватися під натиском або ж насиллям, оскільки діяльність державного діяча повинна бути спрямована не на досягнення блага однією частиною суспільства, причиняючи незручності та не враховуючи інтереси іншої частини. Навпаки, державний діяч повинен сприймати кожного індивіда суспільства як вільну особу, адже влада політика є владою не над рабом, а над вільним: «Влада господаря в сім'ї – монархія (бо кожна сім'я керується своїм господарем монархічно), влада ж державного діяча – це влада над вільними та рівними» [5, с. 386].

Основною розбіжністю у поглядах Аристотеля та Платона є думка цих двох мислителів щодо розуміння самих законів і їх місця у державному управлінні. Аристотель стверджує абсолютну владу закону над індивідом, незалежно від його статусу та походження, що забезпечує стабільне здійснення держави як системи, що дозволяє нам зауважити певну абсолютизацію законів грецьким мислителем.

На противагу вищесказаному Платон не абсолютизує закон, не надає йому абсолютної влади над індивідом і навіть віддає перевагу владі індивіда над законом. Таку позицію філософ аргументує тим, що, лише виходячи за межі цих законів, можна удосконалити державу, створивши новий, відмінний від попередніх закон, який здатен краще забезпечити досягнення загального блага для громадян держави: «Справжній політик робить

усе, керуючись мистецтвом і не турбуючись про приписи, якщо колись йому що-небудь здасться кращим ніж те, що він сам написав і наказав тим, хто знаходиться на відстані від нього» [6, с. 55]. Але слід також зауважити і те, що у концепції Платона закони також займають одну з найважливіших ніш у процесі здійснення політичного життя. Насамперед не слід піддавати сумніву те, що сам філософ ніяким чином не намагався ствердити слабкість чи непотрібність законів у житті держави та віддати усю владу мистецтву власне політика як індивіда. Навпаки, якраз закони і є важливим і впорядковуючим складником держави, за виконанням якого повинна стежити держава: «Тому друге правило для тих, хто видає які-небудь закони чи постанови, – це ні в якому разі не допускати порушувати їх ні кому-небудь одному, ні натовпу» [6, с. 55]. З одного боку, можна зауважити певну контраверсійність розуміння Платоном місця законів у державі, але це зауваження ні в якому разі не буде виправданим, оскільки закони є необхідною умовою стабільного функціонування держави. Але, з іншого боку, вони приймаються та вводяться в дію людьми і можуть бути недосконалими або несправедливими. Саме задля запобігання несправедливого застосування закону, свідком якого і був Платон, ним стверджується можливість виходу політиком за межі законів.

Слід зауважити розходження поглядів мислителів щодо самого розуміння типів «правильної» держави, місця законів у цій державі, способу врегулювання внутрішньополітичного життя суспільства, а також розуміння місця політика у суспільстві. Попри вищезгадані відмінності у думках філософів, слід ствердити їх єдність у розумінні політики як мистецтва управління державою, яке здійснюється шляхом запровадження законів політиками, покликаними упорядкувати взаємодію громадян держави у межах і поза межами держави задля досягнення загального блага.

Спільним для Платона й Аристотеля є визначення політики як мистецтва, що і детермінувало таке розуміння цього феномену суспільного життя у подальші епохи. Але перш ніж розпочати розгляд політики як власне мистецтва, потрібно звернути увагу на саму загальність і широту розуміння античними мислителями цього феномену соціального життя людини. Видається доречним нагадати тут порівняння Платона, яке полягало у порівнянні діяльності політика з діяльністю ткача, роботою якого є створення з окремих ниток єдиного полотна, що одночасно є поєднанням ниток, але водночас і чимось відмінним – власне полотном. Така метафора виправдовує себе з двох сторін – по-перше, вона розкриває нам суть діяльності політика, а саме об'єднання людей у державу і забезпечення її функціонування; по-друге, дозволяє нам зрозуміти, що забезпечення вищезгаданого вимагає неабиякого поєднання хисту, раціональності та здібностей.

Із вищесказаного випливає висновок, що політика є мистецтвом створення держави, забезпечення її функціонування політиком, діяльність якого і є діяльним проявом цього мистецтва. Адже, подібно до художника, політик своїми законотворчими діями «малює картину», яка є уособленням його бачення держави. Сама ж держава, у розумінні античних філософів, повинна бути не «Левіафаном», що лише споживає, а чимось життєдайним і конструктивним, яке уособлює естетичне й етичне. Власне естетичність держави є ще одним проявом політики як мистецтва, покликаною забезпечити не тільки процвітання держави, а й зробити її красивою та гармонійною з природою.

Висновки. Управління державою, згідно з поглядами мислителів, повинно здійснюватися вільними індивідами, котрі входять у число громадян держави, чесноти та здібності яких відповідають чеснотам, притаманним політичним діячам, і не суперечать їх власній природі. Оскільки саме природа або сутність самої діяльності політика повинна відповідати сутності індивіда, який бере участь у законотворенні.

Таким чином, ми маємо підґрунтя для ствердження того, що ремесло політика вимагає від індивіда поєднання природного хисту, здібностей, чеснот і власної природи задля досягнення власною політичною діяльністю загального блага для усього суспільства загалом.

Місце законів у політичному процесі є беззаперечним у концепціях Аристотеля та Платона, попри певну відмінність у трактуванні співвідношення «політик – закон», яке у концепції Аристотеля відбувається на бік закону, тоді як у Платона, навпаки, перевага надається волі політика.

Політика розуміється як мистецтво управління державою та здійснюється у регламентації усіх сфер соціального життя суспільства як на мікро-, так і на макрорівні. Осягаючи собою усі сфери життя, політика здійснюється в гармонії з природою політика, держави та самого суспільства, зберігаючи елемент естетичності.

Список використаної літератури:

1. Луковская Д.И. Становление политико-правовой мысли в Древней Греции. *История государства и права*. 2008. № 11. С. 26–29.
2. Рассел Б. История западной философии и ее связи с политическими и социальными условиями от Античности до наших дней : в 3 кн. Москва : Академический Проект, 2006. 1008 с.
3. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки / пер. с англ. Київ : Основи, 1997. 838 с.
4. Античная Греция. Проблемы развития полиса : в 2 т. Т. 1. Москва : Наука, 1983. 422 с.
5. Аристотель. Сочинения : в 4 т. Т. 4 / пер. с древнегреч. ; общ. ред. А.И. Доватура. Москва : Мысль, 1984. 830 с.
6. Платон. Сочинения : в 3 т. / пер. с древнегреч. ; под общ. ред. А.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса. Москва : Мысль, 1971. Т. 3. Ч. 1. 687 с.
7. Колбеч Г. К. Політика: Основні концепти в суспільних науках / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2004. 127 с.
8. Шмитт К. Понятие политического. Антология мировой политической мысли : в 5 т. Москва : Мысль, 1997. Т. II. С. 291–310.
9. Зейдлер Г.Л. Політична думка Стародавнього світу. Львів : Видавництво Львівського університету, 1959. 343 с.
10. Калініченко М.М. Еволюція владних відносин від Стародавнього часу до епохи відродження. *Нова парадигма : журнал наукових праць* / гол. ред. В.П. Бех. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. Вип. 42. С. 99–109.
11. Платон. Сочинение : в 3 т. / пер. с древнегреч. ; под общ. ред. А.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса. Москва : Мысль, 1972. Т. 3. Ч. 2. 678 с.

**POLITICS AS THE ART OF MANAGING PEOPLE IN THE PHILOSOPHICAL
AND POLITICAL CONCEPTS OF PLATO AND ARISTOTLE**

Mykhailo Kovalchuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Faculty of Philosophy, Department of Theory
and History of Political Science
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

The article deals with the philosophical and political analysis of the interpretation of “politics” in the concepts of the ancient thinkers of Plato and Aristotle. Politics is interpreted as an art of state administration whose purpose is to achieve the common good for every citizen of the state. In the context of the philosophy of politics, the methodological nature of the concepts of philosophers of politics, as art, has been explored, which led to such an understanding of this social phenomenon in the further history of political doctrines. Understanding the state as a community of citizens, formed as a result of association for the common good, is determined by the provisions of the laws and the type of political regime. The novelty of the article is to consider the original political ideas of Plato and Aristotle, their synthesis and comparison in the context of the factors shaping the modern understanding of the subject of political science.

Key words: politics, art, law, politics, state, society, political regime, legislator.